

ชื่อวิทยานิพนธ์ การจัดการป่าชุมชนขององค์กรท้องถิ่น : กรณีศึกษา

หมู่บ้านในเขตลุ่มน้ำห้วยทราย จังหวัดขอนแก่น

ชื่อผู้ทำวิทยานิพนธ์ นายทองจันทร์ ทอมเนตร

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เขาวลัณฑ์ ภูมิชาติวัลลภ)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิฑูรย์ จารัสันต์)

.....กรรมการ

(อาจารย์ชลิต ชัยครรชิต)

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการป่าชุมชนขององค์กรท้องถิ่น มีวัตถุประสงค์ดังนี้
1) เพื่อวิเคราะห์สภาพชุมชนในเขตลุ่มน้ำห้วยทราย 2) เพื่อศึกษา รูปแบบ กระบวนการ และปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนขององค์กรท้องถิ่น และ
3) เพื่อศึกษาความคิดเห็น ปัญหา และข้อเสนอแนะของชาวบ้าน ในการจัดการป่าชุมชน การศึกษาดังกล่าวผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่หมู่บ้านในเขตลุ่มน้ำห้วยทรายครอบคลุมอำเภอภูพาน อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น พื้นที่แห่งนี้เคยเป็นพื้นที่เป้าหมาย ของโครงการนำร่อง วนศาสตร์ชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การศึกษาเรื่องนี้ใช้ข้อมูลสถิติจากการติดตาม งานภาคสนามภายใต้โครงการวนศาสตร์ชุมชนเป็นเวลา 2 ปี (2536-2537) และการศึกษาเชิงคุณภาพโดยใช้แนวทางสัมภาษณ์กับกลุ่มคณะกรรมการ ที่ทำหน้าที่ดูแลรักษาป่าชุมชน เช่น กลุ่มคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการสภาตำบล ผู้ทรงคุณวุฒิ นักทายก ผู้อาวุโส ในชุมชนและการให้แบบสอบถาม สัมภาษณ์ความคิดเห็น การมีส่วนร่วม และลักษณะการใช้

ประโยชน์จากป่าชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า สภาพชุมชนในเขตลุ่มน้ำท้ายทวายแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) หมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ มีอาชีพหลักในการทำไร่ และไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน 2) หมู่บ้านที่ตั้งอยู่นอกเขตป่าสงวนแห่งชาติ มีอาชีพหลักคือการทำนา มีกรรมสิทธิ์มั่นคงในที่ดิน การวิจัยครั้งนี้ยังพบว่าการจัดการป่าชุมชนขององค์กรท้องถิ่นมีรูปแบบสำคัญ 3 ประการคือ 1) เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งระบบความเชื่อและพิธีกรรมภายในชุมชน เช่น การจัดการป่าชุมชนของ กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มมัคทายกวัด 2) เกิดจากกระบวนการพัฒนาหมู่บ้านโดยมีหน่วยงานภายนอกเข้ามาส่งเสริม มีการก่อตั้งกลุ่มสังคมต่าง ๆ ทำให้ชุมชนตระหนักในปัญหาทรัพยากรป่าไม้ และ 3) เกิดจากข้อจำกัดของกฎหมาย เช่น การที่รัฐได้ประกาศเขตป่าอนุรักษ์ ทำให้มีผลกระทบต่อชุมชน จึงร่วมมือกันพัฒนาป่าชุมชนขึ้น ส่วนกระบวนการจัดการป่าชุมชน พบว่า ขั้นตอนการพัฒนาป่าชุมชน เกิดจากความศรัทธาของชาวบ้านต่อสถาบันศาสนา และเกิดความร่วมมือระหว่างพระภิกษุ มัคทายกวัด และคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยมีปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องคือการจัดองค์กรที่เหมาะสมของคณะกรรมการที่รับผิดชอบป่าชุมชน ระดับความสำคัญของป่าชุมชน และการประสานงานของกลุ่มที่ทำหน้าที่ดูแลรักษาป่าชุมชน

สำหรับปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนนั้น พบว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องได้แก่ พัฒนาการของชุมชน ระบบการผลิตของชุมชน ความสัมพันธ์ทางสังคม และกรรมสิทธิ์ในพื้นป่าชุมชน

ด้านความคิดเห็นของชาวบ้าน พบว่าการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ($\bar{x}=1.5$) การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนในระดับครัวเรือน อยู่ในเกณฑ์ ลบ ($\bar{x}=0.7$) ในขณะที่การใช้ประโยชน์ในระดับหมู่บ้านและระดับตำบล อยู่ในเกณฑ์ ปานกลาง ($\bar{x}=1.5$ และ 1.2) ส่วนการจัดการป่าชุมชนในอนาคตมีความคิดเห็น อยู่ในเกณฑ์ ค่อนข้างบวก ($\bar{x}=2.0$) และการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน อยู่ในเกณฑ์ ปานกลาง ($\bar{x}=0.9$)

สภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน ได้แก่ แนวเขตไม่ชัดเจน ไม่มี
กรรมสิทธิ์ การบุกรุกและลักลอบตัดไม้ เกิดไฟฟ้า ชาดงบประมาณสนับสนุน และคณะ
กรรมการขาดความรับผิดชอบ ดังนั้นองค์กรท้องถิ่นต้องมีการประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
เพื่อสำรวจทำแนวเขตป่าชุมชนพร้อมกับการรับรองสิทธิ์ในที่ดิน และสร้างความเข้าใจ
ร่วมกันภายในชุมชน

THESIS TITLE : THE COMMUNITY FOREST MANAGEMENT BY LOCAL

ORGANIZATIONS: A CASE STUDY OF THE VILLAGES

IN HUAI SAI SUB-WATERSHED, CHANGWAT KHON KAEN.

AUTHOR : MR. THONGCHAN HOMNETRA

THESIS ADVISORY COMMITTEE :

Yaowalak Apichatvullop.....Chairman

(Assistant Professor Dr. Yaowalak Apichatvullop)

Viyouth Chamruspanth.....Member

(Assistant Professor Dr. Viyouth Chamruspanth)

Chalit Chaikanchit.....Member

(Mr. Chalit Chaikanchit)

ABSTRACT

The research objectives are 1) to analyze the communities within the Huai Sai sub-watershed, 2) to analyze the patterns and process of community forest management by local organizations at the village level, and the socio-economic factors related to the management, and 3) the villagers' opinion, perceived problems and recommendation regarding the community forest management. The study sites cover 16 villages in Huai Sai sub-watershed area, Phu Pha Maan and Chum Phae district, Khon Kaen province. The sites used to be target villages under the Thailand Upland Social Forestry Project (TUSFP). Data was collected from secondary

sources during the two-year implementation of the TUSFP. Qualitative data were collected by semi-structured interview from the formal groups such as the village the village committee, the sub-district council the local experts and local senior citizen. Questionnaires were also used to identify the villagers' opinions, participation in, and utilization of the community forests.

The research found that there are two types of communities within the Huai Sai sub-watershed. The first type includes the villages within the boundary of the reserved forest. Villagers in these area are cash crop farmers who have no right over their land. The second type includes villages outside the reserved forest. Villagers in these area are rice farmers who have land ownership. The research also found three forms of community forest management implemented by local organization. Firstly, the indigenous knowledge-based community forest management made use of traditional belief and ritual systems. This covered the community forest management by the water user and the temple manager groups. The second type was the village development-induced community forest management. Community forests of this type were introduced and promoted by outside agencies. Social groups were formed, resulting in communal awareness of forest problems. Thirdly, the law-enforced community forest management was caused by limitation of existing forest laws, for example, the declaration of conservation area caused local cooperation in developing community forest area. Regarding the process of community forest management, it was found that community forest development was motivated by religious faith, and created

cooperation among the monks, temple managers and village committees. The key factors were appropriate organization of the committees responsible for the community forests, their significance and coordination among concerned groups.

The study found that related socio-economic factors were topography and evolution of the community, production system, social relationship, and community forest land tenure.

Regarding the villagers' opinion toward community forest management, the villagers thought their community forest management was at the moderate level ($\bar{x} = 1.5$). The use of community forests at the household level was negatively evaluated ($\bar{x} = 0.7$) while that at the village and sub-district level was moderately rated. The villagers perceived that their community forest management would be positive. In addition, their participation in community forest management was found to be moderate.

The problems of community forest management were unidentifiable forest boundary, unclear land ownership, illegal encroachment and log cutting, forest fire, inadequate budget and irresponsibility of the forest committee. Therefore the local organizations must maintain coordination with concerned agencies, so that cadastral survey and entitlement of rights over the forest can be possible. Another suggestion was for the communities to build up their common understanding.